

A gyógyszerészet történetéből

Gyógyszerészet 16. 186—189. 1972.

A PESTI EGYETEM ELSŐ GYÓGYSZERÉSZDOKTORA, DR. CSANÁDY (SCHOLTZ) GUSZTÁV

DR. ZALAI KÁROLY

A közlemény ismerteti a Pesti Egyetem első gyógyszerészdoktorának, dr. Csanády (Scholtz) Gusztávnak életrajzi adatait, tudományos munkásságát.

A „*Doctor pharmaciae*” képesítést Than professzor kémiai intézetében, 1861-ben szerezte meg. Ezt követően kémiai és gyógyszerészi tárgyú munkái jelentek meg, közben törvényszéki kémiai vizsgálatokat végzett Pest—Pilis—Solt vármegye részére. Az 1869—70. tanévben mezőgazdasági kémiai tanulmányokat folytatott Halléban és 1871-től a Keszthelyi Gazdasági Tanintézetben a kémia, borászat és kémiai technológia tanára, majd 1892-től 1901-ig — nyugalomba vonulásáig — az intézet igazgatója volt. Az ez idő alatt publikált munkái borkémiai tárgyúak.

*

A gyógyszerészdoktor-képzés kialakulásának és fejlődésének tanulmányozása [1] és a Pesti Egyetemen készült gyógyszerészdoktori értekezések felkutatása és feldolgozása [2] során megállapítottuk, hogy a „*Doctor pharmaciae*” fokozat 1859 évi bevezetését követően 1861-ben Scholtz Gusztáv gyógyszerész volt az egyetem első gyógyszerészdoktora. Ezt bizonyítja elsősorban az Egyetem Orvostudományi Karának második „Sebész- és Gyógyszerészmagisteri diploma és oklevél nyilvántartó könyve”, amelynek 752. oldalán az alábbi bejegyzést találhatjuk:

„Eodem anno scholastico 1861/2 atque sub eodem Decanatu in Doctorem Pharmaciae promoti sunt:

Scholtz Gustavus, anno 24. Augustanae Confessionis, Battonya in Comitatu Csanadiensi oriundus. Examen rigorosum pro Doctoratu Pharmaciae subivit die 21. Decembris, Diploma accepit” [3]. (A második bejegyzés 1862 januárjában Felletár Emil személyére vonatkozik.)

A gyógyszerészdoktori fokozat megszerzésére vonatkozó fenti bejegyzés valóban időrendben az első, mert ezt megelőzőleg a nyilvántartó könyv csak „Magister pharmaciae” egyetemi fokozatra vonatkozó adatokat tartalmaz. De erről tanúskodik másodsorban a korabeli szaksajtó is. A Gyógyszerészi Hetilap 1862. januári száma [4] hírül adja:

„Scholtz Gusztáv úr volt az első, kit a kir. m. tudományegyetem (dec 21-én) a gyógyszerészet tudorává avatott föl.”

Dr. Scholtz Gusztáv gyógyszerészdoktor pályafutása végén a Keszthelyi Gazdasági Tanintézet igazgatótanára, így életrajzi adatai nemcsak gyógyszerészeti, hanem mezőgazdaság-történeti szempontból is érdeklődésre tarthatnak számot, ezért megkíséreltem azokat felkutatni, összefoglalni s ezzel megőrizni az utókor számára.

Dr. Scholtz Gusztáv nevét 1870 körül Csanádyra

magyarosította, így e közleményben is előbb „Scholtz” később „Csanády” néven ismertetem munkásságát. Időskori portréját mutatja be az I. ábra, melyet a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem rektora volt szíves rendelkezésemre bocsátani

1. ábra. Dr. Csanády Gusztáv, a „Keszthelyi Gazdasági Felsőbb Tanintézet” igazgatója

Scholtz Gusztáv 1837. december 10-én a Csanád megyei Battonyán született. Feltehető, hogy nevét éppen szülőhazája elnevezése alapján magyarosította Csanádyra. A battonyai Református Egyházi Hivatal anyakönyve szerint — amelyben az annak idején fennálló egyházi unió következtében az evangélikusok adatait is feljegyezték — Scholtz Gusztáv Adolf (szül.: 1837 dec. 10.) apja: János, anyja: Geversisch Zsuzsánna.

Az anyakönyvben megtalálhatók az öccsére vonatkozó adatok is: 1838. Scholtz Ödön, Tivadar. Az apa foglalkozását az Egyházi Hivatal birtokában levő, az adományokat magába foglaló kimutatás 1843. évi bejegyzése tartalmazza: „gyógyszerárus” [5].

Ismeretlen, hogy a Scholtz család mikor hagyta el Battonyát, de Sztankai adatai [6] alapján ismert, hogy Scholtz Gusztáv apja 1855-től a pesti Váci utca 34. sz. alatti (Váci utca—Kígyó utca sarok) „Városi Gyógyszertár a Szentháromság-hoz” tulajdonosa volt. Az 1688-ban alapított patinás gyógyszertár — amely 1784-ig Pest egyetlen gyógyszertára volt — előttünk ismeretlen okok miatt 1868-ban csödbe jutott és 1879-ben ifj. dr. Wágner Dániel vásárolta meg. Itt kezdte pályafutását Scholtz

Gusztáv [7] Az a tény, hogy a gyógyszeripar — feltehetően a rossz jövedelem miatt — csődbe jutott, valószínűleg meghatározólag hatott Scholtz Gusztáv pályájának alakulására.

A gyakornoki évek letöltése után egyetemi tanulmányait a Pesti Egyetemen kezdte. A gyógyszerészi vizsgák jegyzőkönyveit tartalmazó nyilvántartó könyv [8] adatai alapján utolsó szigorlatát az 1859—60. tanévben, július 17-én (45. sorszámmal ellátott bejegyzés) tette le farmakognóziából, gyógyszerészi kémiából és törvénytanból; mindhárom tárgyból kitűnő eredménnyel. Összesített vizsgaeredménye: kitűnő. A gyógyszerészi eskütétel és a „Magister pharmaciae” diploma átvételének időpontja: 1860. július 17.

A gyógyszerészi diploma megszerzését követően nem folytatott gyógyszerészi praxist, hanem az egyetemen tovább tanult Than professzor kémiai intézetében, elkészítette gyógyszerészdoktori értekezését, és 1861. decemberében gyógyszerészdoktorrá avatták. Disszertációjának témáját és címét, sajnos nem tudtuk megállapítani. Időközben egy ideig Than professzor asszisztense is volt. Erről Than egy beszédében [9] így emlékezett meg:

„Örömem volt a tanítás sikerét élvezni, mert a gyógyszerész növendékek nemcsak mindig igen buzgók voltak, hanem azok közül igen kiváló asszisztenseim is kerültek ki. Elég erre Egressy, Felletár, Scheiben, Lucich, Fleischer, Steiner, Csanády, Rich, Rohrbach, Jovicza, Ring, Hossay, Molnár és Winkler urak neveit felemlíthessem.”

A gyógyszerészdoktori cím megszerzését követően az 1862—1863. években kémiai és gyógyszerészi tárgyú közleményei jelentek meg. A francia „La France médicale” szaklap „Az iblany és néhány vegyületének (Jodür) új előállítási módjáról” c. dolgozatát közölte [10]. Részt vett és gyógyszeresket állított ki 1863-ban „A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók IX. Nagygyűlésén”. Az itt bemutatott gyógyszereket nyomdailag sokszorosí-

tott tudományos kiadványban írta le [11]. Címlapját a 2. ábra mutatja be. A kiadvány az alábbi gyógyszereket ismerteti:

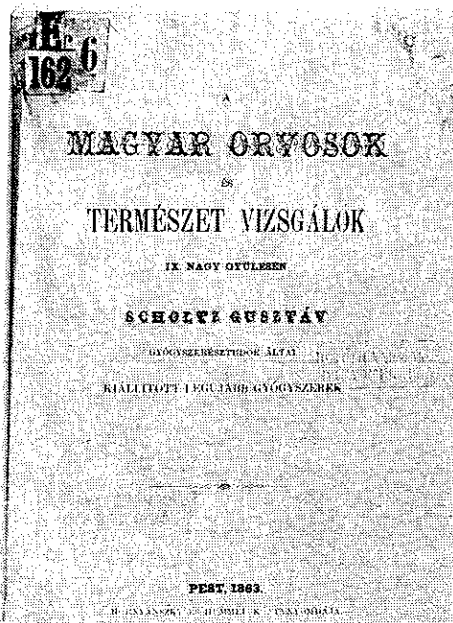
Nitroglycerin; magnesia citrica solubilis amorph; natrium sylvino abietinicum; kalihypermanganicum; calcaria hyposulfurosa; hydraigrium stearinicum oxydatum és oxydulatum; arsenicum iodatum; acidum trinitrophenylicum, -picronitricum, -picricum, -carboasoticum; ferum trinitrophenylicum; kali trinitrophenylicum; natrium ferro-pyrophosphoricum; pyrophosphas ferri natronatus; podophylin; cuprum sulfuricum is bacillis; antimonium subiodatum és antimonium oxyiodatum.

Gyógyszerészi és kémiai munkássága mellett érdeklődése — ezekben az években — a törvényszéki kémia felé is irányult. A Pest megyei Tanács levéltárában talált adatok alapján esetenkénti díjazás mellett törvényszéki kémiai vizsgálatokat vállalt és végzett. A levéltárban talált mintegy tíz, az 1863—65-ös években írt irat közül a 3. ábra az 1863. március 23-án sajátkezűleg írt „Vegyöntási jegyzőkönyv” utolsó bekezdéseit, a 4. ábra pedig az ezzel egyidejűleg beadott „Vegyöntési igény” fotokópiáját mutatja be.

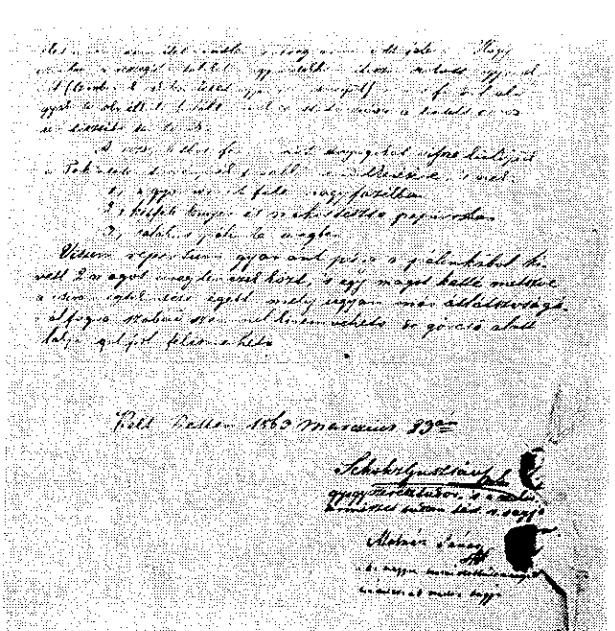
A magyar törvényszéki kémia megalapítója, Felletár, aki 1861-től Than tanársegédje, Scholtz kor- és kartársa, sőt sorstársa, mert mindössze egy hónap különbséggel avatták fel gyógyszerészdoktorrá (1862. jan. 21.) Felletárt 1863-ban a „Törvényszéki és rendőrségi kémia” magántanárává habilitálták, s 1869-ig dolgozott Than intézetében. Felletár törvényszéki kémiai vizsgálatait (írja Studényi [12])

„... eleinte Than kémiai intézetében kezdte el, hol ma is megtalálható az az asztal, amelyen első munkáit végezte, mely tehát ezek szerint akkor az országos bírósági vegyészeti intézetet helyettesítette.”

Feltehető, sőt bizonyos, hogy nem állt Scholtz számára sem alkalmasabb munkahely törvény-

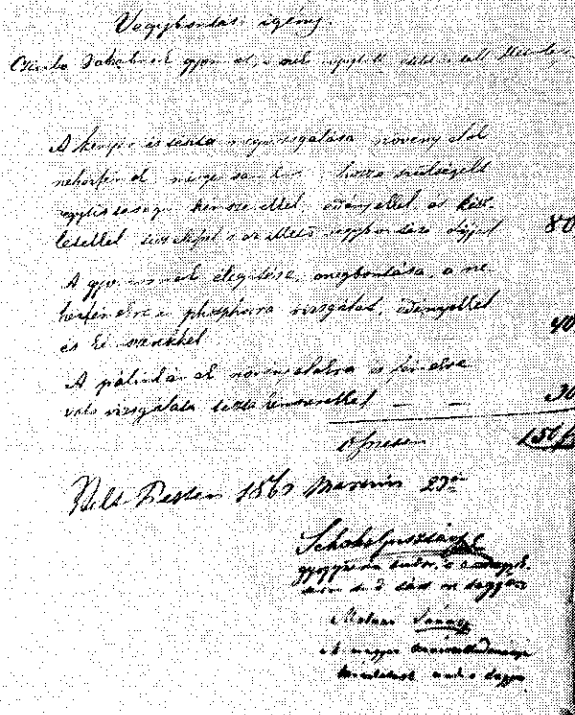

2. ábra. A gyógyszerészművelő kiadvány címlapja

3. ábra. Vegyöntési jegyzőkönyv részlete (1863. III. 23.)

széki kémiai vizsgálatokhoz, mint *Than* intézete, ahol disszertációját készítette és *Felletár* is dolgozott. Lehet, hogy éppen *Felletár* személye, vagy a XIX sz. második felében kibontakozó törvény-

4 ábra Vegybontási igény (1863. III. 23.)

széki kémia, mint új tudományág lehetőségei vonzótták ilyen természetű gyakorlati feladatok elvállalására Pest—Pilis—Solt vármegyénél. A fenti feltevést igazolni látszik a Pest megyei levéltárban talált megyei főorvosi feltejesztés is, mely szerint „*Than* egyetemi tanár úrtól véleményezett 80 fi vegybontási díj méltányosnak látszik” [13].

Scholtz Gusztáv pályájában az 1860-as évek végén — ma már ugyancsak ismeretlen okok miatt — újabb fordulat következett: mezőgazdasági kémiai tanulmányokat folytatott az 1869—70-es tanévben a hallei egyetemen [14]. E tanulmányok kapcsán feltehetően a Pesti Egyetemen szerzett kémiai ismereteit bővítette élelmiszer- és mezőgazdasági kémiai vonatkozásban. Hallei tanulmányaival kapcsolatban nem találtam az irodalomban arra adatot, hogy *Scholtz* további más képesítést is szerzett volna.

Tanulmányútját követően *Scholtz* 1871-től a „Keszthelyi Gazdasági Felsőbb Tanintézetben” a kémia, borászat és kémiai technológia tanára volt.

Oktató munkája mellett tudományos kérdésekkel, főleg borkémiával foglalkozott. Több tudományos közleménye jelent meg, melyek közül legjelentősebbek:

„A must és a bor főbb alkotórészeinek meghatározási módszerei 18 ábrával Budapest 1876. Nyomt. az Athenaeum 8 r. 51 l. Akadémia 40 kr. A Magyar Tudományos Akadémia által Vitéz-jutalommal koszorúzott pályamunka” [14, 15]

Csanády—Plósz: „A borászat könyve tekintettel hazánk bortermelésére Bp. Természettud. Társ. 653 p.” [14].

„Adatok a must- és borelemzés módszeréhez. Bp. 1889.”

„Návod k rozumnemu manipulovaniu musta a vina pre mensich vinohradikov. Bp. 1899. 180 p.” [14].

„Útmutatás a must és bor okszerű kezelésére kisebb szőlőbirtokosok számára, különös tekintettel az 1893: XXI T. cz végrehajtására. Bp. 1899. 176 p.” [14].

Dr. Csanády Gusztávot tudományos és oktatói munkásságának elismerésül a Keszthelyi Gazdasági Tanintézet igazgatójává nevezték ki 1892-ben és mint az intézet igazgatója 64 éves korában vonult nyugalomba 1901-ben.

A Pesti Egyetem első gyógyszerészdoktora változatos, de magasra ívelő pályafutás után 1913 okt. 27-én halt meg Budapesten, 76 éves korában Hamvait Budapesten a Farkasréti temetőben temették el.

*

Ezúton is köszönetemet fejezem ki a kutatásokban nyújtott közreműködésért, segítségért *Hubatsek Mária* gyógyszerésznőnek, *Nagy István* battonyai lelképásztornak, *dr. Belák Sándornak*, a Keszthelyi Ágriátudományi Egyetem rektorának, *dr. Lakatos Ernőnek*, a Pest megyei Tanács levéltára igazgatójának és *dr. Nyiredy Istvánnak*, *Csanády Gusztáv* unokájának.

IRODALOM

1. *Zalai K.*: A gyógyszerészdoktori-képzés fejlődése a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen Acta pharmaceutica hungarica 6 (1970). 2. *Zalai—Zboray—Fodor*: Gyógyszerészdoktori értekezések a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen Acta pharmaceutica hungarica 6 (1970). — 3. Semmelweis Orvostudományi Egyetem: Album chymurgorum 752. o. — 4. Gyógyszerészi Hetilap 4 (1962). — 5. *Nagy I.* battonyai lelképásztornak írásbeli közlése — 6. *Sztankai I.*: A gyógyszerészet és a budapesti gyógyszerárakra vonatkozó adatok. Bp. (1935). — 7. *Nyiredy I.*: Szóbeli közlés. — 8. Protocoll der pharmazeutischen strengen Prüfungen von 1854—5 Semmelweis Orvostudományi Egyetem. — 9. Gyógyszerészi Közlöny XVIII, 407 (1902). — 10. Gyógyszerészi Hetilap 37 (1862). — 11. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók IX. Nagygyűlésén *Scholtz Gusztáv* által kiállított legújabb gyógyszerek. Pest, 1863. Hornyánszky és Hummel Könyvnyomdája. — 12. *Studényi—Vondra*: Hírneves gyógyszerészek. Budapest (1924). — 13. Pest megyei levéltár: 1132/1865 évi megyei főorvosi átirat. — 14. *Belák S.* Írásbeli közlés. — 15. *Szinyei J., Szinyei J.*: Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete 1472—1875. Bp. Az Athenaeum RT Könyvnyomdája 1878. III. old.

Д-р К З а л а и: Первый доктор — фармацевт пештского университета — д-р Густав Чанади (Шолу)

Сообщение излагает биографические данные, научную деятельность первого доктора — фармацевта пештского университета д-ра Густава Чанади (Шолу).

Звание доктора фармацевта он приобрел в химическом институте профессора Тана, в 1861 году. Вслед за этим он опубликовал работы по химии и фармации, и в то же время проводил юридические химические исследования по поручению комитета Пешт-Пиллш-Шолл. В 1869/70 учебном году занимался сельскохозяйственными химическими науками в г. Халле и с 1871 года он был преподавателем химии, виноградарства и химической технологии в Экономическом Институте в г. Кестхей, затем с 1892 до 1901 до выхода на пенсию он был директором института. За это время он публиковал работы в области винной химии

Dr. K. Zalai: *Der erste Pharmaziedoktor der Universität Pest, Dr. Gusztáv Csanády (Scholtz)*

Die Mitteilung gibt die Daten des Lebenslaufes und der wissenschaftlichen Tätigkeit von Gusztáv Csanády (Scholtz) dem ersten Apotheker, der den Doktorgrad an der Universität Pest erwarb.

Die Doktorwürde wurde ihm in der chemischen Anstalt von Prof. Than 1861 verliehen. Hiernach sind chemische und pharmazeutische Arbeiten von ihm publiziert worden. In der Zwischenzeit beschäftigte er sich mit Prüfungen in der gerichtlichen Chemie usw. für den Komitat Pest-Pilis-Solt. Im Schuljahr 1869–70 widmete er sich den Studien in der landwirtschaftlichen Chemie in Halle. 1871 wurde er nach Keszthely zum Professor der Chemie, der Weinkunde und der chemischen Technologie an der Landwirtschaftlichen Hochschule berufen. 1892–1901 bis zu seiner Emeritierung war er Direktor des Institutes. Die in dieser Zeit veröffentlichten Arbeiten halten die Weinchemie zum Gegenstand.

Dr. K. Zalai: *The first Doctor of Pharmacy of the Budapest University of Sciences Dr. Gusztáv Csanády (Scholtz)*

The curriculum and scientific activity of the first pharmacist having been awarded with the degree of Doctor of Pharmacy in 1861. Dr. Gusztáv Csanády (Scholtz) was awarded with the degree while working in the institute of Prof. Than. Subsequently he published numerous papers on pharmacy and chemistry, and performed chemical examinations for legal purposes in commission of the County of Pest—Pilis—Solt. During the study year 1869/70 he studied agrochemical sciences in Halle, and became in 1871 Professor of chemistry, viticulture and chemical technology at the Keszthely Institute of Farming. In 1892 he was appointed to Director of the Institute, where he was active until his retirement in 1901. In this period he published papers mainly on viticultural subjects.

(*Semmelweis Orvostudományi Egyetem, Egyetemi Gyógyszertár, Budapest IX. Hőgyes Endre u. 7.*)

Érkezett: 1971. V. 7.

Gyógyszerészet 16. 189—190 1972.

A GYÓGYSZERTÁR SZIMBÓLUMÁNAK EREDETE

RÉPAY LAJOS

A szerző egy XVIII. századi lexikomból vett Cicero és Ovidius-fordításokat használ fel a gyógyítás szimbólumának eredetére, mely a római kori kígyós serleg jelképét Aesculapius és Hygiea személyével váltotta fel. Azonban a rohamosan fejlődő gyógyítás mai jellegét jobban tükrözi a kígyós serleg mint szimbólum, s ezért visszaállítása indokolt.

sumeréktől vették át. A monda szerint Hermes egy alkalommal két egymással küzdő kígyót látott, melyekre lesújtott botjával és annak isteni erejétől a két kígyó harcosan, egymással szembe fordulva merevedett meg a boton. Ez azt jelentette, hogy a Chaosban csak a rendezett Kosmos lehet az eredeti emberi cél.

*

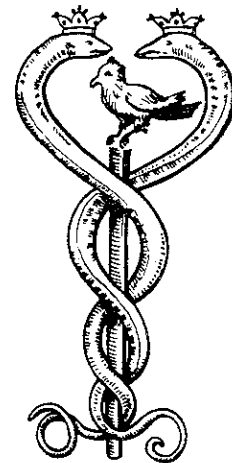
„Aesculapius, az orvosi tudománynak istene. Apollónak és Coronis Nymphának fia. Midőn a Nymphea egy Ischys nevű tráciai ifjúval esmerettségbe eset, őtet Apollo egy nyíllal agyonlőtte. De Apollo ezen tselekedetét megbánta, Coronis méhét kivágta, az őtőle való magzatot belőle kivette. azt Aesculapiusnak nevezte, s fentartására Chironnak adta.

Pausinias szerint Aesculapius a levegő-ég, az ő leánya Hygiea, vagy az egészség: és ezért tartották Apollót, vagy Napot az ő atyjának” [1]

Aesculapius nagy tudású, híres görög orvos volt, akit halála után istenné avattak. Templomai, melyekben a szentelt kígyókat is őrizték, betegápoló helyek voltak, ahol Hygiea a tisztálkodást tanította.

„Az Aesculapius leghíresebb templomja Epidaurusban volt, mely templomban állott az ő aranyból és elefánt-tetemből készült képe, hasonló materiákból való trónuson, sugárokkal körül vétetettve; egyik kezében tartott egy görtsös botot, a másikkal támaszkodott egy kígyóra, a lábánál feküdt egy kutya. A kutya és a kakas a vigyázóságokért, a hollók pedig éleslátásukért (melyek az Orvosoknak fő tulajdonságaik) szenteltettek néki. A görtsös bot jelentette az Orvosi tudománynak nehéz voltát, a kígyó pedig a bölcsesség példája volt” [2].

Aesculapius a kígyószimbólumot mint népszokást örökölte az egyiptomiaktól, akik viszont a

A rómaiak botra tekeredő kígyóra támaszkodó hatalmas férfival ábrázolták Aesculapius istenségét. A Salus istenségét Hygiea istennővel személyesítették meg, aki az előtte levő oltárról felemelkedő kígyót kis tálkából etette. Ezt az ábrázolást a fennmaradt pénzeikről ismerjük.

A természetben talált növényi, állati vagy egyszerű ásványi eredetű gyógyszereket az ősrégi hagyományok alapján az éltető napnak: Aesculapius adományának hitték. Innen ered a régi gyógyszer-tári szimbólum. Sőt a gyógyszertárakon cégérként